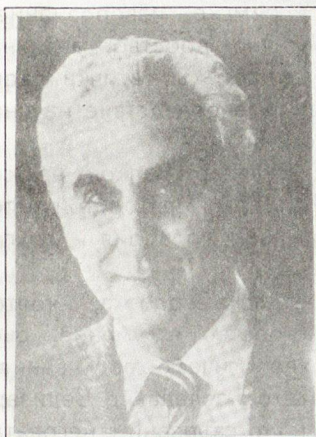

В ПАМЕТ НА ПРОФЕСОР ВЕЛИЗАР ВЕЛКОВ

На 21 април 1993 г. българската научна общественост се раздели завинаги с професор Велизар Велков.

Професор Велизар Велков е роден на 18.05.1928 г. в гр. София в семейството на видния български археолог д-р Иван Велков и учителката по история Мара Велкова¹. След завършването на класическия и реален отдел на Първа мъжка гимназия той продължава образованието си в Софийския университет - класическа филология. По време на следването си специализира стара история и археология. Негови учители са професор Александър Балабанов, професор Гаврил Кацаров и други наши изтъкнати познавачи

на класическата древност.

Системното изучаване на класическите езици - латински и старогръцки, както и допълнителните специализации, позволяват на Велизар Велков още от студентските години да практикува в областта на археологията - провежда разкопки в Созопол, или да се занимава с преводи. Висшето си образование завършва през 1950 г. и веднага започва аспирантура по стара история в Софийския университет. През 1954 г. защитава дисертационен труд: "Градът и селото в Тракия и Дакия през IV - VI в."². Така защитената дисертационна тема обаче поставя началото на задълбочени и системни изследвания в областта на селищната структура в Тракия през късната античност, социалните и икономически отношения в римските провинции, влизаци в диоцезите Тракия и Илирик.

Успешното начало в научната кариера на Велизар Велков поставя пред него дилемата за по-нататъшната реализация при изследването на античната история в днешните български земи. През 1955 г. той става научен сътрудник в Археологическия институт при БАН и едновременно с това хоноруван асистент по стара история в Софийския университет. Именно това определя и неговото бъдещо развитие като изследовател - археолог и високо ерудиран университетски преподавател.

Израстването на Велизар Велков в университетската йерархия на пръв поглед изглежда рутинно. През 1961 г. той е избран за доцент по история на стария свят в СУ "Климент Охридски", а през 1970 г. става и професор. Тук обаче е нужно да се отбележи фактът, че от 1964 г. той става хоноруван доцент по стара история и във ВПИ "Братя Кирил и Методий". Успешното съчетание на преподавателската работа във водещите исторически

факултети на двата университета в България е от изключително значение за всички студенти, които са избрали да следват история. За 30-те години преподавателска работа на професор Велизар Велков през университетските аудитории, може да се каже, са минали три поколения студенти.

Престижната преподавателска работа на Велизар Велков в Софийския университет изобщо не е в ущърб на тази във Великотърновския университет. Тук той чете основния курс по история на стария свят до 1970 г. Успоредно с това води и спецкурсове по римско изворознание, историография за гръцка и римска история, антично робство, антична епиграфика. С голяма грижа и внимание той се отнася към всички свои студенти, мнозина от които стават негови аспиранти, а впоследствие научни работници и преподаватели във висшите учебни заведения.

Преподавателската работа на професор Велизар Велков не се изчерпва само в двата университета на България. Като гост-лектор той чете лекции в Полша, Великобритания, Швейцария, Германия, Холандия и други държави в Европа.

Независимо от интензивната преподавателска работа, която професор Велков вършеше с изключително майсторство и умение, със същата всеотдайност той провеждаше и теренни археологически проучвания. Много са археологическите обекти в страната, в чието изследване Велизар Велков е взел участие, но някои от тях са особено силно свързани с неговата работа като археолог. Созопол, Несебър, Малък Преславец, Малко Търново - това са първите обекти, които бележат началото на неговото присъствие в развитието на българската археология за древността. В няколко последователни археологически кампании е проучена и тракийската крепост "Чертиград" до днешния град Етрополе, което поставя на дневен ред пред археологическата наука изследването на укрепителната система на траките. Два са обаче основните обекти, на които Велизар Велков отдели най-много внимание в своя живот - тракийският град Кабиле /до дн. село Кабиле, Ямболско/ и античната колония Рацария /дн. село Арчар, Видинско/. Действително, с поемането на научното ръководство на разкопките в елинистическия град Кабиле и римската колония Рацария Велизар Велков остава верен на своите интереси към градския живот в Тракия. Първият от тях бележи началото на разгръщането на урбанизационните тенденции в Тракия, а вторият дава крайния резултат на тези тенденции.

Освен с традиционната, класическа археология професор Велизар Велков участва и в поставяне на основите на българската подводна археология. Той е един от онези пионери на подводните археологически търсения, които със средствата на подводната техника изследваха потънали археологически обекти до днешните градове Созопол и Несебър. Последните десет години от неговия живот са белязани със системно научно ръководство на подводните експедиции по нашето южно Черноморско крайбрежие³.

През 1974 г. Велизар Велков оглавява и българската археологическа експедиция за спасяване на останките от античния Картаген на североафриканското крайбрежие /днешен Тунис/. Експедицията е

организирана и проведена под егидата на ЮНЕСКО и в нея са включени студенти от Софийския и Великотърновския университет⁴.

Когато говорим за теренните изследователски интереси на Велизар Велков, не бива да ги схващаме в техния чисто археологически план. Освен организационната работа, която съпровожда археологическите разкопки и задължителния откривателски елемент, те са подчинени и на задълбочен кабинетен анализ. Твърде често той е стимулиран и от разчитане и тълкуване на откритите епиграфски документи. Именно в областта на гръцката и латинска епиграфика със своето класическо образование професор Велков беше безспорен ерудит. Многобройните открити и публикувани от него епиграфски паметници от почти всички археологически обекти в страната, освен нови сведения, дадоха материал и за изграждане на нови исторически концепции. Именно в тази връзка е може би уместно да се отбележи, че Велизар Велков не беше учен, който се задоволява само с изследване и анализ на съществуващия писмен и археологически изворов материал. В неговите обобщаващи трудове се съдържат елементите на исторически синтез⁵. На тази именно база в съвременните изследвания по антична българска история се утвърдиха редица концепции за етногенезиса на траките, тяхната социална, икономическа, политическа и културна история⁶.

Друг основен дял в изследователската работа на Велизар Велков са неговите проучвания в областта на античното изворознание. С приносен характер са редица негови материали в областта на етнонимията, топонимията и хидронимията на древна Тракия. Особено важни за развитието на българската историография за древността са и неговите преводи на класическите древни автори, отразили в своите трудове античната история на днешните български земи. Издадени в сериозни корпусни издания, те служат за отправна точка на редица съвременни изследователи на древността⁷.

Стремежът на Велизар Велков да улеснява работата на своите колеги и ученици с пускане в научно обръщение на основните изворови документи на съвременен, говорим език не е единствената му заслуга. Съставените от него и публикувани общи и персонални библиографии, по своята изчерпателност са превъзходей източник на информация не само за историците в България, но най-вече за онези в чужбина, проявяващи интерес към българската история, археология, епиграфика, нумизматика и т. н. В този смисъл не бива да подминем без внимание неговото дело в областта на библиографията и научната информация. Освен монументалният труд, "Библиография на българската археология", съставен от него и Соня Георгиева⁸, Велизар Велков е автор и на поредица от библиографски справки, отпечатани в чужди периодични издания. Наред с научната информация, която те съдържат, обективно по този начин се пропагандира и делото на българските изследователи в областта на историята на България.

Трудно е да бъде обхванато и систематизирано цялостно научното творчество на професор Велизар Велков. За 40-годишната си изследователска работа той е автор на повече от 700 заглавия, обхващащи

статии, монографии, рецензии, преводи и други публикации⁹. Под негова редакция са излезли редица заглавия на преводна научна литература, материали от конференции и конгреси, периодични издания и т. н. Изключително високият брой на публикуваните от него заглавия, преводи и друга литература, редактирана от него, свидетелства не само за ерудицията му и високата степен на организация, но също така и за изключителната отговорност и колегиалност към историческата наука и хората, занимаващи се с нея.

Успехите на професор Велков в областта на изследванията по история, археология и епиграфика му донесоха и редица международни признания. Той беше член-кореспондент на Германския археологически институт и редовен член на Австрийския археологически институт. Освен това участвуваше в ръководството на редица международни организации /ICOM - международен съвет за музеите при ЮНЕСКО/, генерален секретар на IX международен конгрес по гръцка и латинска епиграфика. Координираше и ръководеше работата на редица институции в нашата страна, имащи отношение към музейното дело, археологическите паметници и обекти. Високият му авторитет у нас и в чужбина го поставяше в редица ръководни структури на организираните и провеждани научни конференции, конгреси, научни семинари. Активното му участие в тях беше сигурен залог и гаранция за високото научно ниво и успешно провеждане.

Многобройните наши и чужди награди, които професор Велизар Велков получи, бяха не само признание за широкомащабната му дейност. Те са и своеобразно признание за достиженията на българската наука за древността. През 1987 г. му беше връчена престижната международна Хердерова награда - една висока оценка за цялостната му научна, изследователска, преподавателска и организационна дейност.

Смъртта завари професор Велизар Велков като директор на Археологическия институт с музей при БАН и заместник-председател на БАН. Той ни напусна на 65 години от своето рождение, изпълнен с енергия и желание за осъществяване на нови творчески задачи и планове в изследователската и преподавателска работа. Със своята жизненост, професионална колегиалност и открит човешки характер той остави незабравим спомен във всички, които имаха щастието да го познават.

БЕЛЕЖКИ

¹ Още приживе делото на проф. Велизар Велков е оценено по достойнство. За написването на настоящото се ползувахме от следните публикации: Велков, Велизар Иванов. - В: Енциклопедия България. Т. 1. С., 1978, с. 636; *Попова, Хр.* Професор Велизар Велков на 50 години. - *Thracia antiqua*, 1979, N 5, 7 - 10; Велков, Велизар Иванов. - В: *Чолов, П.* Български

историци. Биографично-библиографски справочник. С., 1981, 80 - 82; Велков, Велизар Иванов. - В: Алманах на СУ "Климент Охридски" 1939 - 1988. Т. 2, 1. С., 1988, 418 - 420; *Попов, Вл.* Професор Велизар Велков - носител на Хердеровата награда на Виенския университет. - Векове, 1988, N 2, 68 - 71; *Ангелов, Д.* Професор Велизар Велков на 60 години. - В: Велизар Велков. Био-библиография. ВТУ "Кирил и Методий", Велико Търново, 1989, 5 - 14.

² Дисертационният труд на Велизар Велков в разширен и допълнен вариант е публикуван: *Велков, В.* Градът в Тракия и Дакия през късната античност /IV - VI в./. Проучвания и материали. С., 1959. 288 с. Англ. разш. издание: *Velkov, V.* Cities in Thrace and Dacia in late Antiquity. Studies and Materials. Amsterdam, Hakkert. 1977. 308 p.

³ Вж. в публикуваните отчети в: Археологически открития и разкопки. Михайловград, 1982; Плевен 1983; Смолян, 1984; Сливен, 1985; Велико Търново 1986; Разград, 1987; Благоевград, 1988 и т. н.

⁴ *Велков, В.* Българска научна мисия в Картаген. - Векове, 1974, N 2 - 3, 138 - 139.

⁵ *Velkov, V.* Roman cities in Bulgaria. Collected studies. Amsterdam, Hakkert. 1980. 303 p.; *Velkov, V.* Geschichte und Kultur Thrakiens und Mosiens. Gesammelte Aufsätze. Amsterdam, Hakkert, 1988. 312 s.

⁶ Вж. напр. в: История на България. Т. 1. С., БАН, 1979. 471 с.

⁷ Вж. преводите на Велизар Велков в: Латински извори за българската история. Т. 1. С., 1958. 454 с.; Извори за историята на Тракия и траките. Т. 1. С., БАН, 1981. 330 с.

⁸ *Георгиева, С. и В. Велков.* Библиография на българската археология /1879 - 1955/. С., БАН, 1957. 384. 2. Библиография на българската археология /1879 - 1966/. С., БАН, 1974, 478 с.

⁹ От печат са излезли следните библиографии описващи творчеството на Велизар Велков: *Тодоров, Ив. Михайлов.* Библиография на трудовете на професор Велизар Велков 1952 - 1978. - В: Thracia antiqua, 1979, N 5, 11 - 66; *Христова, Здр.* Подбрана библиография на трудовете на професор Велизар Велков /По случай 60-годишнината му/. - Нумизматика, 1988, N 1, 3 - 5; *Попова, П. и Тодоров, Ив. Михайлов.* Велизар Велков. Био-библиография. ВТУ "Кирил и Методий", Велико Търново, 1989. 245 с.

Иван Тодоров